

TE,67

Temps d'Educació

Universitat
de Barcelona

2n semestre 2024

Núm. 67

Joves i pedagogia social. Propostes sobre
acompanyament educatiu

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

Institut de Desenvolupament
Professional
UNIVERSITAT DE BARCELONA

Temps d'Educació

2024 (2n semestre)
Núm. 67

Joves i pedagogia social. Propostes sobre
acompanyament educatiu

ÍNDEX / CONTENTS

MONOGRAFIA. JOVES I PEDAGOGIA SOCIAL. PROPOSTES SOBRE ACOMPANYAMENT EDUCATIU

MONOGRAPH. MONOGRAPH. YOUNG PEOPLE AND SOCIAL PEDAGOGY. PROPOSALS ON EDUCATIONAL SUPPORT

Presentació, 7

Presentation

Héctor Núñez López

Aproximacions crítiques a la participació juvenil: reptes i oportunitats per als professionals de joventut des d'una mirada política i ètica, 13

Critical approaches to youth participation: challenges and opportunities for youth professionals from a political and ethical perspective

Lara Morcillo Sánchez, Mireia Sala Torrent i Laura Corbella Molina

La Pedagogía Social ante los discursos de odio: algunas pistas para realizar abordajes socioeducativos críticos con jóvenes, 31

Social pedagogy in front of hate speech: some clues for carrying out critical socio-educational approaches with young people

Noemí Laforgue Bullido i Alberto Izquierdo Montero

La educación socioemocional para la re-construcción de una nueva masculinidad, una experiencia socioeducativa con jóvenes mexicanos, 49

Socio-emotional education for the re-construction of a new masculinity, a socio-educational experience with young Mexican men

Anthony Joshua Jones Solarte i Karla Villaseñor Palma

Educación social y factores de protección. Promover la construcción de la resiliencia comunitaria en jóvenes en situación de exclusión social: la importancia de los grupos sociales, 67

Social education and protective factors. Promoting the construction of community resilience in young people in situations of social exclusion: the importance of social groups

Jesús Juárez Pérez-Cea, Lorena Molina Cuesta i José Manuel Vega Díaz

Buenas prácticas para la inclusión sociolaboral de jóvenes: aportes socioeducativos, 83

Good practices for youth's social and labor inclusion: socio-educational contributions

Giselle Paola Polo Amashta i Francisco José del Pozo Serrano

Pedagogía social y desarrollo positivo de jóvenes: algunas claves sobre acompañamiento educativo, 103

Social pedagogy and positive development of young people: some keys to educational support

Héctor Núñez, Núria Fabra-Fres, Carme Trull-Oliva i Daniel Sáez-Quetglas

ESTUDIS I RECERQUES / STUDIES & RESEARCHES

L'escriptura és necessària, no la literatura. La crítica al concepte d'art i l'art de la memòria en el pensament contemporani, 125

Writing is necessary, not literature. Criticism of the concept of art and the art of memory in contemporary thought

Salvatore Tedesco

El naixement de la tragèdia de Nietzsche i l'inici d'un nou diàleg pedagògic, 133

The Birth of Tragedy by Nietzsche and the emergence of a new pedagogical dialogue

Pere Lluís Reverté

Epistemologia de virtudes y educación: una perspectiva desde las ideas de felicidad epistémica y plenitud humana, 143

Epistemology of virtues and education: a perspective based on the ideas of epistemic happiness and human fulfilment

Andrés L. Jaume

Les dones en les pel·lícules Disney, educar entre la feminitat i el feminisme, 167

Women in Disney movies, educating between femininity and feminism

Ricard Huerta i Vicente Monleón

Apoderament en persones grans amb envelliment saludable, 185

Empowering older adults with healthy aging

Cristina Vidal-Martí

L'exili filosòfic d'Eduard Nicol, 199

The philosophical exile of Eduard Nicol

Jorge Enrique Linares Salgado

DOCUMENTACIÓ / DOCUMENTATION

Els llibres de text del fons del CRAI (Centre de Recursos per a l'Aprenentatge i la Investigació) de la Universitat de Barcelona: una proposta de catalogació, 213

The CRAI textbook collection at the University of Barcelona: a proposal for cataloguing

Anna Salvadó Figueras

TEMPS DE MEMÒRIA / MEMORY TIMES

Domingo Polo Zapater (Cuarte de Huerva, 1757- Pastriz, 1819), maestro rural en el contexto histórico y cultural de Pastriz de finales del siglo XVIII y primeras décadas del XIX, 249

Domingo Polo Zapater (Cuarte de Huerva, 1757-Pastriz, 1819), rural teacher in the historical and cultural context of Pastriz at the end of the 18th century and early decades of the 19th century

María Teresa Espeita Ramisa

TESTIMONIS PEDAGÒGICS / PEDAGOGICAL TESTIMONIES

La figura del mestre, avui. Josep Maria Terricabras, com a exemple, 271

The figure of the teacher today. Josep Maria Terricabras, as an example

Joan Vergés Gifra

REFLEXIONS I ASSAIGS / REFLECTIONS & ESSAYS

'Ens preocupa el tema, però no sabem què fer': 50 anys d'educació bàsica de persones adultes a Catalunya, 279

'We are concerned about the issue, but we don't know what to do': 50 years of basic education for adults in Catalonia

Alfons Formariz Poza

La poesia a les aules: possibilitats didàctiques i problemes d'aplicació, 293

Poetry in the classroom: didactic possibilities and application problems

Joan Calsina Forrellad

El Asesoramiento Filosófico como alternativa didáctica para la filosofía, 309

Philosophical advice as didactic alternative for philosophy

Xavier López García e Isabel Álvarez-Cánovas

NOTES DE LECTURA / READING NOTES

MONOGRAFIA

MONOGRAPH

Joves i pedagogia social. Propostes sobre acompanyament educatiu

Héctor Núñez López*

Recepció original: 16 de juliol de 2024

Acceptació: 4 d'octubre de 2024

Publicació: 24 de gener de 2025

El monogràfic que teniu entre les mans o que podreu consultar a Internet sorgeix a partir de la realització d'un seminari que amb el títol de «Joventut i pedagogia social: notes per a un acompanyament educatiu» es va celebrar el 4 de maig de 2023 al Departament de Teoria i Història de l'Educació de la Universitat de Barcelona. Aquest seminari es va emmarcar en les trobades de treball del Grup de Pensament Pedagògic i Social de la Universitat de Barcelona i en el que se'm va convidar a participar des de la seva coordinació, formada pel professor Conrad Vilanou i la professora Isabel Vilafranca; persones a les que agraeixo aquesta primera oportunitat.

Durant aquest seminari es van presentar dos grans blocs de contingut, amb la finalitat de proposar una reflexió conjunta entre les persones assistents sobre la situació contemporània de la joventut: en un primer moment, un conjunt d'apunts que podem considerar com a realitats i preocupacions que el jovent travessa actualment, si més no en el marc de la societat occidental que habitem: la sostenibilitat i la preocupació pel medi ambient; la igualtat entre gèneres; la diversitat; el format de l'acció i de l'associació política dels joves i l'augment —també en termes polítics— dels discursos d'odi derivats dels moviments reaccionaris.

En una segona part del seminari vaig presentar algunes notes sobre acompanyament educatiu, fruit de la reflexió produïda en l'àmbit de la recerca i de l'observació de la praxi professional. Son un conjunt de cinc anotacions indicatives del consens existent sobre la forma d'establir una relació beneficiosa entre les persones joves i els professionals de l'educació:

- La creació i manteniment d'una relació per afavorir l'acompanyament educatiu, i la importància dels aspectes emocionals en la generació d'aquest vincle.
- El treball del vector competencial, entès en un sentit ampli del terme i no tan sols vinculat a l'educació reglada. Això és, en un sentit que inclou l'accés dels joves a la cultura i l'oci, en la formació continuada a través de les seves vides, i prenent als mateixos com a productors de propostes culturals pròpies i com a intèrprets del món des d'una mirada holística i crítica.
- La generació d'entorns segurs i confiables que afavoreixen la relació entre els joves, i amb la resta dels grups d'edat.

(*) Héctor Núñez López és Doctor en Ciències de l'Educació per la Universitat Autònoma de Barcelona. Educador social i pedagog. Professor Lector-Programa Serra Hünter al Departament de Teoria i Història de l'Educació. Universitat de Barcelona. Línies d'investigació: avaluació participativa de programes socioeducatius, acció comunitària, acompanyament educatiu a joves. Membre de la Sociedad Iberoamericana de Pedagogia Social i membre del grup de recerca IJASC: Infància i Joventut. Acció Socioeducativa i Comunitària. ORCID: 0000-0002-4096-3624. Adreça electrònica: hectornunez@ub.edu

- L'afavoriment de l'agència dels joves i de la seva contribució pública (agenda) en la comunitat.
- La promoció del treball en xarxa dels professionals des d'una perspectiva comunitària de l'acció educativa.

D'ençà d'aquest primer seminari al maig de 2023, la direcció de la revista *Temps d'Educació* em va proposar la possibilitat de dedicar un monogràfic per continuar treballant i aprofundir sobre la relació entre joves i educació. Així va sorgir la proposta de títol final «Joves i pedagogia social. Propostes sobre acompanyament educatiu», que és fruit d'una obra col·lectiva sobre la temàtica, produïda a partir de contribucions de companys i companyes de diverses Universitats.

En el disseny de la proposta s'ha volgut fer una aportació a la relació entre la pedagogia social i la joventut; també per part dels propis autors i autores dels articles. Així, cinc autors/es que participen en aquest monogràfic es troben actualment realitzant les seves investigacions de tesi doctoral. La dada desvetlla el moment de renovació generacional pel que moltes Universitats —almenys en els contextos català i espanyol— estan transitant, i planteja el repte d'incorporar a les organitzacions (Departaments, Facultats, etc.) aquesta riquesa de veus, idees i iniciatives sobre la investigació i la docència en les properes dècades. En aquest sentit, el monogràfic s'ha entès com un espai pel protagonisme de persones joves que es troben en la fase inicial de la seva carrera acadèmica.

Una segona intenció ha estat la de propiciar un espai de socialització i d'intercanvi d'idees entre el conjunt d'autors i autores i el públic lector de l'obra. Això és, un espai de coneixença entre els propis autors i autores: conèixer les temàtiques d'investigació d'altres col·legues, identificar en quin grup de recerca, entitat o Universitat treballa no només és un exercici informatiu o de reconeixement sinó que pot propiciar col·laboracions futures a partir d'interessos comuns. Per últim, volem destacar l'aportació d'una de les autores de l'obra que actualment elabora la seva tesi doctoral sota la modalitat de Doctorat Industrial: és aquest un bon exemple de transferència que mostra que la investigació no hauria de ser només patrimoni dels centres universitaris, i que les Administracions Públiques i les entitats del tercer sector també haurien de propiciar escenaris per la investigació amb la finalitat d'interrogar-se sobre els seus referents teòrics, les seves pràctiques i una millora d'aquestes basada en l'evidència.

No volem en aquesta introducció definir què entenem per joventut¹, més aviat trobar les coincidències en les propostes sobre treball educatiu amb joves presentats en els articles del monogràfic; cadascun des de la seva originalitat temàtica. Sí, considero que la joventut és una etapa del cicle vital amb significat propi per les persones que la viuen i que hauria d'entendre's com quelcom més que una transició cap a una etapa posterior, en aquest cas l'adulthood. Com venim argumentant, des de la seva originalitat temàtica,

(1) Ha estat l'ocupació de l'antropologia i de la sociologia la definició conceptual de la joventut. Des de la sociologia de les transicions s'ha delimitat la joventut a partir de l'inici dels canvis propis de la pubertat i la permanència de la persona en el nucli familiar d'origen, fins a la seva emancipació i constitució del nucli familiar propi (Brunet i Pizzi, 2013); i també, des de la transició de l'escola (entesa en termes amplis com assoliment de la formació reglada) al mercat laboral (Casal *et al.*, 2006). Els canvis socioculturals i econòmics actuals han modificat i, en certa mesura, desdibuixat aquest pas tradicional i estable en el cicle vital; amb una multiplicitat d'itineraris de transicions possibles (Serracant i Sala, 2018).

els articles que composen aquest monogràfic entenen la joventut i l'acompanyament educatiu a aquesta, a partir de quatre eixos.

L'anàlisi i crítica de l'adultocentrisme i la possibilitat de superar-lo en les propostes educatives amb joves – El conjunt dels treballs aborda la relació educativa amb les persones joves reflexionant sobre l'adultocentrisme: un fenomen social —recollint l'aportació de l'article de Morcillo, Sala i Corbella quan citen a Duarte (2012)— en què els adults desvaloritzen les experiències i les perspectives dels joves, a partir de la consideració que els darrers siguin menys competents i responsables que els adults. Les propostes educatives que en aquest monogràfic es presenten proposen facilitar la capacitat d'agència i agenda dels joves, enteses des de la disposició i disponibilitat, tal i com que recull Vila (2020):

- a) Conèixer el sistema relacional de la vida de cada jove i la complexitat que aquest fet suposa.
- b) Assumir la responsabilitat d'acompanyar amb reciprocitat i horitzontalitat, paciència, reconeixement, agraïment i compromís.
- c) Ser accessibles a la persona que acompanyem.

L'enfocament de drets i el component ètic en l'acció socioeducativa – Una altra possibilitat en la superació de la mirada adultocèntrica sobre la joventut es basa en l'enfocament de drets i en el component ètic en l'acció socioeducativa. Molt lligat amb la idea quarta —que veurem a posteriori, sobre la responsabilitat amb la democràcia—, considerem que els educadors i les educadores que es relacionen amb joves parteixen d'uns valors com son el respecte pels drets humans i per la diversitat, la dignitat de l'ésser humà, la igualtat d'oportunitats i la justícia social. Les propostes allunyades d'aquest recorregut entenem que son una altra cosa menys educatives. D'altra banda, i lligat al component ètic en l'acció socioeducativa, ens situem en una acció que reconegui les persones joves com a agents actius en la societat —la qüestió de l'agenda pública— on s'acompanyi les persones joves perquè desenvolupin la seva pròpia agència, amb el suport dels professionals com aliats i facilitadors.

La importància dels contextos i la perspectiva comunitària de les accions – Alguns dels autors i autores d'aquest monogràfic venim treballant des de fa temps al projecte HEBE² sobre empoderament juvenil. En aquest projecte no només ens hem dedicat a definir conceptualment aquest terme des d'una aproximació pedagògica, sinó que també hem après la importància dels contextos i els espais en el treball socioeducatiu. Entenem que la creació de vincles no s'afavoreix en un no-lloc i que la generació, manteniment i cura d'aquests espais és condició indispensable per a establir una relació de confiança. D'altra banda el context —si pensem, per exemple, en els entorns familiars i socioculturals de molts joves, les seves històries de vida— i la perspectiva comunitària de qualsevol servei o programa son mirades a integrar si volem pensar un acompanyament educatiu significatiu per a les persones joves.

(2) El projecte HEBE sobre empoderament juvenil és una investigació finançada pel Ministeri de Ciència, Innovació i Universitats del Govern Espanyol que s'ha desenvolupat ja durant tres edicions. Per més informació i per la consulta d'alguns dels seus resultats i productes, accediu al web: <https://proyecteheber.com/>

La responsabilitat amb la democràcia – El conjunt d'articles que aplega el monogràfic i la temàtica que proposen s'alineen amb la defensa i responsabilitat amb la democràcia. Els autors i les autores d'aquest treball apostem —a través de la pedagogia social i de la professió de l'educació social en contacte amb joves— per una educació per la ciutadania, dins del moviment de la pau i la no-violència, compromesos pels drets civils i culturals de les persones, sensibles a una societat diversa i plural. Entenem que aquests indicadors haurien de constituir el motor programàtic de qualsevol acció d'acompanyament que es vulgui compartir amb joves, amb la finalitat de poder evitar el que el psicòleg i escriptor Said El Kadaoui (2020, p. 25) apunta quan escriu que «en aquests temps s'arrossega els homes i les dones cap a una definició cada cop més estreta d'ells mateixos, se'ls encoratja a considerar-se només una cosa [...] i com més estretes esdevenen aquestes identitats, més gran és la possibilitat de conflicte entre elles». L'article de Laforgue i Izquierdo que forma part del monogràfic sobre la prevenció davant dels discursos d'odi des de la pedagogia social és un exemple d'aquest quart eix: la responsabilitat amb la democràcia.

El monogràfic aporta sis articles que aborden la investigació socioeducativa sobre la realitat dels joves des del context català, espanyol i internacional. Presentem, a continuació, cada una de les propostes de forma resumida.

El primer article és una aportació col·lectiva realitzada per Lara Morcillo i Mireia Sala, professores de la Facultat d'Educació i Psicologia de la Universitat de Girona, i Laura Corbella, professora de la Facultat de Ciències de l'Educació de la Universitat Autònoma de Barcelona. El seu treball analitza la dimensió pràctica i ètica de la promoció de la participació juvenil des de la figura del professional de la joventut. Es tracta d'una contribució que orienta com promocionar la participació juvenil partint de la revisió normativa existent, la incorporació dels valors de justícia social en les accions dels professionals i la presentació dels principals dilemes ètics que aquests professionals han d'afrontar en la seva quotidianitat, en el marc de la relació amb el jovent. L'article finalitza presentant tres reptes per a aquests professionals: a) garantir que les veus juvenils siguin escoltades des d'una perspectiva crítica amb la societat adultocèntrica, b) disputar el paper de la política pública com a responsabilitat tècnica, política i ètica i c) apostar per una formació sòlida i coherent per als professionals de joventut.

A continuació, la segona de les aportacions ha estat realitzada per Noemí Laforgue i Alberto Izquierdo, professora i professor a la Facultad de Educación de la Universidad Nacional de Educación a Distancia (UNED). El seu treball parteix d'una investigació participativa amb adolescents davant els discursos d'odi, amb la finalitat d'identificar escenaris, agents i estratègies per afrontar-los. Els autors, en primer lloc, contextualitzen i donen una definició pròpia sobre com entendre els discursos d'odi per, a continuació, presentar un conjunt de reflexions i orientacions teòriques i pràctiques per l'acció socioeducativa amb la població juvenil, com a estratègia per a desenvolupar praxis socioeducatives democràtiques i democratitzadores. La seva proposta vincula la pedagogia social i l'educació social com a eina de prevenció amb adolescents i joves davant els discursos d'odi: oferir i acompanyar espais de trobada, convivència i producció cultural com alternativa democràtica, crítica i de pressa de consciència de la realitat social davant l'augment d'aquests discursos polítics que minven la convivència.

Segueix la tercera aportació des del context Llatinoamericà. Es tracta, concretament, d'un treball realitzat pel psicòleg i orientador escolar Anthony Joshua Jones, de la institució educativa CASD Quindío, a Colòmbia; i la professora Karla Villaseñor, docent i investigadora a la Facultat de Filosofia i Lletres de la Benemérita Universidad Autónoma de Puebla, Mèxic. L'estudi analitza una proposta educativa vertebrada des de l'animació sociocultural amb un grup de joves que té com a objectiu analitzar els conceptes tradicionals sobre el gènere i la masculinitat. La finalitat de l'acció socioeducativa és dotar d'eines als joves per millorar així l'autoconeixement, les habilitats comunicatives i la resolució no violenta dels conflictes interpersonals.

El quart article és un treball de Jesús Juárez, Lorena Molina i José Manuel Vega, professors i professora de la Facultad de Ciencias de la Educación de la Universidad de Málaga. La seva proposta revisa la importància dels factors de protecció en l'enfortiment de la resiliència en la població juvenil. Com a investigadors i investigadora amb una destacada trajectòria en l'estudi de la resiliència en persones que es troben en situacions de desavantatge social, els autors presenten la resiliència no només com a característica individual de la persona, sinó des de l'acció comunitària. D'aquesta manera, alguns dels resultats que presenten en l'article sobre la resiliència apunten a la importància dels grups d'iguals, la família i les relacions educatives amb professionals com a factors de protecció comunitària per a joves que es troben en situacions de desavantatge social.

Més endavant, el cinquè article ha estat dut a terme per Giselle Paola Polo, professora de la Facultad de Educación de la Institución Universitaria Americana (Colòmbia), i pel professor Francisco José del Pozo, professor de la Facultad de Educación de la Universidad Nacional de Educación a Distancia (UNED). Aquest article s'emmarca en un projecte de R+D+i finançat pel Ministeri de Ciència, Innovació i Universitats del Govern Espanyol el qual analitza els reptes i desafiaments per a la inclusió sociolaboral dels joves després de la pandèmia de la Covid-19. L'article, entre d'altres informacions, vol destacar les bones pràctiques dutes a terme per entitats socioeducatives i administracions públiques davant l'abordatge d'aquesta realitat. L'autora i l'autor del treball destaquen com a factors de protecció l'acompanyament socioeducatiu elaborat amb les persones joves a través d'itineraris individualitzats i formatius, com a estratègies que afavoreixen els processos d'autonomia dels joves i el seu empoderament.

En darrer terme, la sisena contribució, realitzada pels professors i professora de la Facultat d'Educació de la Universitat de Barcelona, Héctor Núñez, Núria Fabra i Daniel Sáez, i la professora Carme Trull, de la Facultat d'Educació i Psicologia de la Universitat de Girona. Aquest treball revisa les implicacions que per a l'acompanyament educatiu amb joves representa l'enfocament del desenvolupament positiu i la seva relació amb la disciplina de la pedagogia social i la professió de l'educació social. Fruit d'un conveni amb una entitat del tercer sector, l'article ofereix informació de la fase inicial exploratòria d'aquesta col·laboració: generar un marc conceptual que serveixi —a posteriori— com a referent teòric del disseny d'un programa formatiu per a l'orientació de joves en situació de transició a la vida adulta, un cop ja finalitzada la seva etapa en els recursos residencials d'atenció a l'adolescència.

Per últim, vull agrair a tots els autors i autores la seva dedicació, il·lusió i esforç per a fer possible aquesta proposta col·lectiva de treball, i agraeixo també a la Revista *Temps d'Educació* la possibilitat d'aquesta col·laboració.

Referències

- Brunet, I. i Pizzi, A. (2013) «La delimitación sociológica de la juventud». *Última década*, 21(38), p. 11-36. <http://dx.doi.org/10.4067/S0718-22362013000100002>
- Casal, J.; Quesada, M. A.; Merino, R. i Garcia, M. (2006) «Aportaciones teóricas y metodológicas a la sociología de la juventud desde la perspectiva de la transición». *Papers, Revista de Sociologia*, núm. 79, p. 21-48. <https://doi.org/10.5565/rev/papers/v79n0.798>
- Duarte, C. (2012) «Sociedades adultocéntricas: sobre sus orígenes y reproducción». *Última década*, 20(36), p. 99-125. <https://doi.org/10.4067/s0718-22362012000100005>
- El Kadaoui, S. (2020) *Radical(s). Una reflexió sobre la identitat*. Barcelona, Enciclopèdia.
- Serracant, P. i Sala, M. (2018) *Enquesta a la joventut de Catalunya 2017. Una mirada global sobre la joventut de Catalunya*. Barcelona: Departament de Treball, Afers Socials i Famílies. Generalitat de Catalunya. Disponible a: https://dretssocials.gencat.cat/ca/detalls/Article/Aportacions_58_Serracant_Melendres_Sala_Torrent_Enquesta_joventut_Catalunya_2017_Una_mirada_global_sobre_la_joventut_Catalunya [accés: 23.7.2024]
- Vila, C. (2020) «Dispuestos, dispuestas y disponibles. Conocimiento, comprensión y actitud para el trabajo socioeducativo con jóvenes». *Revista de Educación Social*, núm. 30, p. 12-49. Disponible en: <https://eduso.net/res/revista/30/el-tema-revisiones/dispuestos-dispuestas-y-disponibles-conocimiento-comprension-y-actitud-para-el-trabajo-socioeducativo-con-jovenes> [accés: 23.7.2024]

Aproximacions crítiques a la participació juvenil: reptes i oportunitats per als professionals de joventut des d'una mirada política i ètica

Lara Morcillo Sánchez*

Mireia Sala Torrent**

Laura Corbella Molina***

Resum

Aquest article examina la dimensió pràctica i ètica de la promoció de la participació juvenil des de la figura del professional de joventut. Primerament, es justifiquen els canvis en les formes de participació juvenil, tant les tradicionals com les menys convencionals, que suposen reptes i oportunitats per als professionals de joventut encarregats de fomentar aquesta participació. A continuació, es revisen les normatives europees i catalanes que subratllen el paper clau dels professionals com a facilitadors de la participació. També es presenten els principals dilemes ètics que aquests professionals han d'afrontar en la seva quotidianitat, com incorporar valors de justícia social en equilibri amb les necessitats dels joves i les restriccions normatives. Finalment, es plantegen tres reptes per a aquests professionals i es proposen algunes eines per superar-los: 1) garantir que les veus juvenils siguin escoltades des d'una perspectiva crítica amb la societat adultocèntrica; 2) disputar el paper de la política pública com a responsabilitat tècnica, política i ètica; i 3) apostar per una formació sòlida i coherent per als professionals de joventut.

Paraules clau

Participació juvenil, professionals de joventut, ètica professional, pràctica professional, política pública, societat adultocèntrica

Recepció original: 30 de juliol de 2024

Acceptació: 18 d'octubre de 2024

Publicació: 24 de gener de 2025

Introducció

La participació juvenil emergeix com una dimensió crítica per a la salut democràtica en qualsevol societat contemporània. Quan parlem de participació s'acostuma a entendre-la en la seva forma més tradicional, on el sistema electoral i la militància en partits polítics constitueixen els indicadors principals. Però en els darrers anys, hem pogut observar com algunes persones, especialment entre el col·lectiu jove, en la seva cerca per entendre i transformar el seu entorn, adopten noves maneres d'expressar-se i d'involucrar-se en qüestions polítiques, socials i cíviques. Aquestes formes de participació, sovint menys convencionals i més orientades a objectius específics, plantegen nous reptes i oportunitats que necessiten ser abordats des de diverses perspectives.

(*) Lara Morcillo Sánchez és doctoranda FPI, forma part del Grup de recerca Liberi, Departament de Pedagogia, Facultat d'Educació i Psicologia, Universitat de Girona. ORCID: 0000-0003-2742-6696. Adreça electrònica: lara.morcillo@udg.edu

(**) Mireia Sala Torrent és doctoranda industrial, forma part del Grup de recerca Liberi, Departament de Pedagogia, Facultat d'Educació i Psicologia, Universitat de Girona. ORCID: 0000-0001-5152-2878. Adreça electrònica: mireia.sala@udg.edu

(***) Laura Corbella Molina és professora lectora, Grup de recerca IJASC-SGR (Infància i joventut: acció socioeducativa i comunitària), Departament de Teories de l'Educació i Pedagogia Social, Universitat Autònoma de Barcelona. ORCID: 0000-0002-2151-089X. Adreça electrònica: laura.corbella@uab.cat

El present article es proposa explorar la dimensió pràctica i ètica que envolta la tasca dels i les professionals de joventut en el foment de la participació activa entre les persones joves, en qualsevol de les seves modalitats i llenguatges. En primer lloc, s'exploren i es justifiquen els canvis en les formes de participació juvenil i es situen en el marc d'una societat adultocèntrica. En segon lloc, es reconeix la voluntat manifesta de les normatives europees i catalanes de potenciar la participació social i cívica de la joventut, posant especial atenció en el paper dels i les professionals de joventut com a agents clau per aconseguir-ho. Aquest conjunt de professionals exerceixen un paper fonamental com a facilitadors en l'acompanyament de les persones joves en els seus processos de creixement personal i cívic. Es troben, per tant, davant d'un panorama complex en el qual han de navegar entre les expectatives i necessitats dels i les joves i els marcs legals i ètics que condicionen la seva actuació, elements que explorem en el darrer apartat.

És essencial reconèixer els condicionants i les limitacions que influeixen en la feina dels i les professionals de joventut. D'una banda, es veuen immersos en una situació delicada en la qual han de trobar l'equilibri entre les demandes i expectatives de les persones joves i les restriccions imposades pel marc legal i normatiu. D'altra banda, assumeixen la responsabilitat de fomentar una participació autèntica i respectuosa, garantint que les veus dels i les joves siguin escoltades i valorades en tot moment. En aquest sentit, la dimensió ètica de la intervenció dels i les professionals de joventut emergeix com una revisió de la pràctica professional alhora que una eina per desenvolupar-la. A mesura que promouen la participació juvenil, s'enfronten a dilemes ètics que requereixen una reflexió profunda sobre el tipus d'impacte que generen en la vida dels joves i en la societat en general. Mitjançant una aproximació crítica, aquest article pretén abordar els reptes amb què es troben els i les professionals de joventut en la seva tasca per promoure una participació més inclusiva i significativa entre les persones joves. Alhora, aspira a contribuir al debat sobre com millorar les pràctiques i les polítiques relacionades amb la participació juvenil, reconeixent el paper vital dels i les professionals de joventut i els desafiaments pràctics i ètics que enfronten en la seva tasca.

Aquest article representa un diàleg reflexiu i conscient de les tesis doctorals de les tres autores. Les tesis s'han desenvolupat en el marc de dos successius projectes HEBE: *Proyecto HEBE 2. Identificación de factores potenciadores y limitadores del empoderamiento juvenil: Análisis de discursos y prácticas de educadores* (referència EDU2017-83249-R) i *Proyecto HEBE 3: El empoderamiento de los jóvenes en la comunidad. Análisis de casos a partir de tres comunidades* (Referència PID2020-119939RB-I00), la qual cosa ha dotat les investigacions d'una base teòrica i pràctica en relació a l'empoderament juvenil, però sobretot sobre qui i com l'ha de fomentar.

El repte de la participació juvenil

La joventut, definida legalment entre els setze i els vint-i-nou anys segons la Llei de Polítiques de Joventut catalana (Llei 32/2010), constitueix una etapa de la vida caracteritzada per una sèrie de transicions significatives, com ara l'entrada al mercat de treball o l'establiment d'emancipació domiciliària. És a dir, la joventut sembla que només finalitza quan es vincula a l'estatus de persona adulta passat un període de formació, dependència familiar i ocupació estable (Morán i Benedicto, 2003). No obstant això, en les últimes dècades s'ha observat un progressiu allargament d'aquesta etapa per la dificultat d'acomplir aquestes transicions, on les trajectòries juvenils esdevenen cada vegada més complexes

(Serracant, 2015). Aquest fenomen, que sembla indicar una prolongació de les transicions cap a la vida adulta, ha suscitat debat i ha generat diverses interpretacions.

Des del punt de vista individualista, l'allargament de la joventut pot ser atribuït a eleccions individuals. Es podria argumentar que les persones volen viure en una eterna joventut, lluny de les responsabilitats laborals i familiars, tot creant, decidint i escollint els seus propis itineraris vitals lluny d'imposicions tradicionals en base als valors post-materialistes (Soler i Martí, 2015; Nugin, 2013). No obstant, aquests mateixos autors qüestionen alhora la influència del context. Les teories estructuralistes argumenten que l'allargament de la joventut pot ser atribuït a factors externs, com ara les condicions econòmiques i socials. Les dificultats per accedir al mercat laboral, l'augment del cost de vida i la manca d'oportunitats econòmiques poden obligar els i les joves a retardar les seves transicions cap a la vida adulta i mantenir-se dependents de la família per un període més llarg de temps. Aquesta perspectiva subratlla la influència del context social en les trajectòries vitals dels individus i posa de manifest les desigualtats estructurals que afecten a les joves, en les que la precarització estructural del sistema, les dificultats per aconseguir un treball digne i accedir a un habitatge de qualitat també ajuden a postergar aquesta arribada a l'edat adulta. Des del nostre punt de vista, i el d'alguns autors, cal apuntar a una doble casuística: eleccions biogràfiques contextualitzades en unes estructures culturals i institucions concretes (Walther *et al.*, 2009).

Més enllà de la causa de l'allargament d'aquesta etapa vital, la joventut actual ha estat batejada com a *millennials* o *centennials*, segons la dècada en la qual van néixer però també com a crancs (Olmos, 2021) o generació *boomerang* (Donat i Martín Lagos, 2020) pel caràcter regressiu de la seva condició en esdevenir la primera generació que viurà pitjor que els seus progenitors. També se'ls coneix com a *Snowflake generation* internacionalment (Zavodna, 2022), terme creat i utilitzat per fer burla de la seva percebuda intolerància i sensibilitat, tot i que no ha quedat corroborat que aquesta generació sigui extremadament més sensible que la població adulta coetània. Sigui com sigui, aquesta estigmatització dels joves com a persones apàtiques i amb manca d'ambició, pot ser atribuïda a l'adultcentrisme, un fenomen social en què els adults desvaloritzen les experiències i les perspectives dels joves, on se'ls considera menys competents i responsables que els adults (Duarte, 2012).

La societat adultocèntrica representa un sistema de dominació que es sustenta en el capitalisme i on, a través de polítiques i normes socials, es permet als grups dominants subjugar a la població jove i controlar, especialment, a aquella que mostra rebuig o s'organitza alternativament a aquestes imposicions (Corney *et al.*, 2022; Duarte, 2012; Shier, 2012). En l'adultcentrisme, les persones adultes es caracteritzen com a individus sensats, no impulsius, i capaços de prendre bones decisions sobre les seves vides. En canvi, les persones joves es veuen com a ingenus o vulnerables en relació als adults. Aquesta percepció negativa cap al col·lectiu pot minar la seva autoestima i autoconfiança, i afectar la seva participació activa en la societat.

Entre els cohorts més joves de població el nivell de participació política, entesa en la seva forma més tradicional, com anar a votar o ser membre d'un partit polític, manté uns nivells més baixos comparat amb la resta de grups d'edat (García-Albacete i Lorente, 2019; Kitanova, 2020). No obstant, també existeix evidència que la joventut té les seves formes d'implicació i participació en la democràcia. De fet, són les persones joves les que

estan diversificant aquesta participació (Spannring *et al.*, 2008; Sloam, 2013) derivant-la cap a contextos més informals, espontanis i esporàdics, al marge de l'entramat institucional on existeix una relació directa amb la causa (Amnå i Ekman, 2014; Ballesté *et al.*, 2021).

Tal com afirmen alguns autors (Cammaerts *et al.*, 2016; Bessant i Grasso, 2019), la participació, en totes les seves formes, fomenta la legitimitat de les institucions democràtiques mitjançant fórmules de governança capaces de superar les seves pròpies mancances i d'experimentar veritables experiències de govern popular. Aquesta visió apunta a la capacitat de la participació per arribar on les polítiques tradicionals no ho aconsegueixen, tot satisfent les necessitats de la població. Segons González (2020), la satisfacció amb la democràcia i la confiança en les institucions públiques està relacionada amb la possibilitat d'influir en les decisions públiques, per tant, es podria argumentar que els nivells baixos de resposta en la participació política tradicional són la resposta a un sistema on els joves no s'hi veuen representats.

Les persones joves escullen altres formes de participació que els semblen més significatives (Sloam, 2013), segurament perquè se senten excloses de les formes tradicionals i perquè tampoc no confien en les institucions. Per això, aquest moviment cap a nous espais i formes d'implicació, més horitzontals i inclusius, representa un desafiament a l'ordre social vigent. Teories individualistes o estructuralistes no poden negar l'existència d'un canvi de paradigma a nivell social, on aquestes noves formes d'organització més ràpides i fluïdes encaixen perfectament com a resposta als processos d'acceleració social (Rosa, 2011) i als valors líquids de la postmodernitat (Bauman, 2015).

A més, cal ser conscients que vivim en un món desigual i que la participació no està exempta de desigualtat, en quant a les fórmules, però també en quant a les possibilitats per fer-ho. No tothom participa perquè no tothom té les possibilitats, habilitats i condicions per fer-ho. Autors com Ballesté *et al.* (2021) afirmen que la posició social dels individus determina les pròpies formes d'implicació i participació en moviments socials i esdeveniments polítics puntuals.

El rol de la política pública i el professional de joventut

La política pública, com a eix central de les decisions col·lectives, juga un paper central en la protecció dels drets de la joventut, sobretot, en l'acompanyament de la seva transició cap a la vida adulta (Comas, 2011; Parés, 2014). Aquesta hauria de garantir la participació activa de les persones joves i promoure una societat més equitativa i cohesionada. Tot i els esforços de governs nacionals i d'organitzacions supranacionals com l'OCDE, la UNESCO i el Consell d'Europa, encara hi ha un clar dèficit en termes d'informació, coneixement i habilitats per a la participació juvenil (Becquet *et al.*, 2019).

Per una banda, la Unió Europea (UE) i la Comissió Europea (CE) han estat impulsores de polítiques destinades a promoure la participació activa de la joventut en tots els nivells de presa de decisions. A través de documents com el «Llibre Blanc-Un nou impuls per a la joventut europea», s'han establert directrius que insten els governs a coordinar-se per millorar la participació, informació i voluntariat juvenil. Això implica la inclusió dels joves en els processos de presa de decisions (EC, 2001). La Carta Europea sobre la Participació dels Joves a la Vida Local i Regional (aprovada el 1992, revisada deu anys després i aprovada pel Congrés del Consell d'Europa el 2003) també subratlla la importància de garantir